

ваљало с њима напореда да се развијају, па су ове остале слабе и у нередy. Не наводе нас на зло наше јаке жеље, већ наша слаба савест, а нема никакве природне везе међу снажним побудама и слабе савести. Природна је веза сасвим на другој страни. Када се говори о снажним и разноликим жељама једног човека, то је онда знак, да у том човеку лежи, што више природног творива и да он може до душе више зла али више и добра чинити. Снажне побуде исто су, што и снажна воља. Човек је може обрнути на зло, али снажном вољом, може се у извесним околностима, учинити више добра, него са лењом и тупом природом. Они људи, који имају највише природних осећаја, могу и уједно највише изобразити. Снажна примњивост, што даје нашим побудама снаге и живости, извор је, из кога извире најватренија љубав добру и најстрожије самовладање. И друштво које негује ова својства, ради себи у атар, неодбацујући твориво које ствара дела, с тога што га оно не уме да изобрази. За онога се човека каже, да има карактера, који има својих жеља и побуда, који је израз своје природе коју је он својом снагом развио и изобразио. Ко нема својих жеља, ни својих побуда, тај нема ни карактера, као што га нема ни парни строј. Ако човек има не само својих жеља, већ су му оне и снажне и њима влада снажном вољом, онда је такав човек енергична значаја. Ко год каже, да не ваља подстицати личност, да развије своје жеље и побуде, тај држи уједно, да друштву нису неопходни снажни значаји, држи, да већина људи, треба да имају значаја али не жели, да сви људи имају снажну вољу. У друго доба, када друштво није било тако развијено, мучно би му било, да управља и разуздава ове снаге. Било је доба, када се ова исконитост личности, могла развијати, како је год хтела и када се друштво начело, морала се са њим љуто борити. Време се онда морало тешко борити, да доведе људе, снажне и телом и духом, под неки закон, који ће их зауздавати у њиховим природним нагонима. Да се савлада ова тешкоћа објавише закон (н. пр. папе у борби са царевима), да су власни над целим човеком, узеше да му пазе над целим животом, само да би му обуздали карактер, који друштво није могло иначе да обузда. Данашње, пак, друштво овладало је сасвим личношћу и опасност није отуда, што је личност сувише снажна, већ што је сувише слаба, те нема личних побуда и наклоности. Велика је разлика између нашег и оног доба, када је свако могао својим страстима противити се непрестано сваком реду и закону, само ако је имао довољно снаге, а друштво га морало сузбијати, ако му је стало да буде сасвим безбедно. У наше доба живе сви, од малог до великог, под очима неке саревњиве и страшне цензуре. Не само у ономе, што се других тиче, него и у ономе што се и њега самог тиче, не пита човек или породица:» Шта да чиним? Шта ли ће боље приличити мом карактеру и мојој наклоности? Како ли ћу боље и згодније да развијем и унапредим оно, што је у мени ваљано и честито? « Него се питају:» Шта приличи боље мојим околностима? Шта чине обично други људи, мога стања и положаја? « А што је још горе питају се :» Шта чине они, који су бољи и богатији од мене?» - Не хтедох тиме да кажем, да људи више питају обичај, него своју наклоност, па данас не пада никоме на ум , да ради нешто друго, наго што је обичај. Та и сам дух мора да се пригне у тај јарам. Човек гледа прво на друге и у ономе, што ради у своме хиру; он хоће само оно што и други хоће; он узима само оно, што и други узимају. Човек се клони као неког злочинства, да нема за себе свој укус, своје понашање; не слуша своју природу, све дотле, док она не усане у њему, па је више и не може слушати, даровитост људска излапи и изветри, човек нема правих жеља ни праве радости, не може рећи да је оно, што